Petre BEŞLIU MUNTEANU

Muzeul Național Brukenthal, Muzeul de Istorie Casa Altemberger, Sibiu
Brukenthal National Museum, Museum of History Altemberger House, Sibiu

De la clişeele de Cancelarie Regală la imaginarul contemporan (imagini mentale din frontiera medievală sud-transilvăneană)

From the cliches of the medieval Hungarian royalist ideology to the contemporan imaginary
(Mental images from the southern Transylvanian frontier)

The study reveals some cliches of the medieval Hungarian ideology regarding the world of the southern Transylvanian frontier, a mountain region. The inhabitants of this region were the Romanian shepherds call *vlahi* or *vlachi* The royalist ideology connected Romanians with shepherds, subjects of the Eastern Roman Empire (Byzantyn Empire). Apparently, they had to remain in a precarious social and political situation within the frame designed by the Catholic church. Besides the Saxons, Cumans and Hungarian, the Romanians defended this frontier. This position was revealed in a saxon chronicle from the XVI-th century. Beginning with the XVIIth century, the image of the Romanians changed, and the Dacians were presented as the ancestors of both Saxons and Roumanians.

The image of the frontier region as a *door (fortification) of the Christendom* was developed after the invasion of the Tartars, when a helping hand was needed. The document revealed that in the XVth century the town Sibiu and the near-by fortification from Boiţa (Red Tower) were also regarded as a *The door of the Christianity*

Keywords: medieval history, medieval Transylvania, medieval Transylvanian frontiers, Tartar invasions
Institution's address: Str. Mitropoliei, nr. 2, Sibiu, România, tel: (+40) 269 218 143, fax: (+40) 269 211545
Personal e-mail: *p_besliu@yahoo.com*

Frontiera în evul mediu era pe de o parte o realitate geografică şi, în secvenţe de imagini mentale, una create din proiecţia *centrului politic* asupra teritoriului de margine[1]. În cazul frontierei de la răsăritul Ungariei medievale, centrul era cancelaria regală sau (şi) curia papală. De acolo, imaginea recepţionată era indirect şi vagă, fragmentară; în toate cazurile subiectivă şi uneori contradictorie.

Din perspectiva istoriografiei occidentale, frontiera est-europeană se suprapune unui ţinut vast, *Alföld,* marele podiş al Ungariei mărginit de pădurile în aparenţă nemărginite ale Carpaţilor[2].

Există şi relatări directe de la faţa locului. Imaginea însă nu capătă contururi mai clare pentru că intrând în contact cu interesele regale, dădea naştere la ceea ce se numeşte *ideologia de frontieră*[3]. Astfel, apărea imaginea unui ţinut îndepărtat, neprimitor, locuit de vlahi – păstorii din păduri.

Teritoriul puţin cunoscut şi nesigur, locuit de infideli şi schismatici a fost transfigurat apoi într-o *poartă de intrare* pentru duşmanii creştinătăţii. Securizat cu contribuţia occidentului, el a devenit un *scut* sau *fortificaţie* a lumii creştine.

1. Imaginea frontierei: pustietate şi sălbăticie

În segmentul întins şi de aceea greu de perceput al frontierei estice a Ungariei medievale se va contura în timp importanţa sectorul sudic al voievodatului Transilvaniei. Pe acolo încercau să pătrundă turcii otomani spre bogatele aşezări săseşti si mai departe, pe Valea Mureşului spre Alba Iulia, centrul voievodatului. Există şi argumentul metodologic al studierii unui segment strict delimitat; focalizând interesul pe un sector delimitat în spaţiu creşte posibilitatea reconstituirii istorice.

Frontiera sudică a Transilvaniei apare, în general, ca o *unitate în diversitate*, dată în primul rând de formele de relief dominante, montane si submontane şi de grupurile de populaţie locuitoare. Munţii sunt fie înalţi, greu accesibili (Munţii Făgăraş) sau mai scunzi, uşor de trecut (Munţii Cibinului, Lotrului, Sebeşului). Masivele muntoase sunt străbătute în ax central de defileul Oltului şi de văi mai mici; munţii care în percepţia centrului erau veşnic acoperiţi de zăpadă sunt marcaţi de depresiunea Loviştei şi plaiurile întinse, favorabile unor ocupaţii umane specifice[4]. Diversitatea etnică este dată de alăturarea românilor, saşilor şi, în număr mai mic şi perioade scurte, a secuilor, cumanilor şi ungurilor. Factorul politic ar trebui să creeze unitatea populaţiilor.

Dacă culmile joase şi văile accesibile au dat unitate reliefului, necesitatea apărării teritoriului a unit în forme diverse populaţiile locale. În partea de sud-vest, în Ţara Haţegului şi mai la sud până în Ţara Făgăraşului, românii au fost parţial integraţi în sistemul feudal maghiar şi atraşi în forme de organizare autonome[5]. Imaginea haţeganilor a căpătat în secolele XIV-XVI contururi precise prin autonomii locale, compatibile cu structurile socio-politice ale regatului angevin.

La sud-est apăreau pregnant coloniştii saşi din jurul oraşului Braşov, privilegiaţi pentru sarcinile economice şi militare, iar la est secuii. În partea centrală a segmentului sudic, devenită tot mai vulnerabilă pe măsură creşterii puterii Ţării Româneşti şi a pericolului otoman, secuii, probabilii locuitori ai zonei strategice de la Sebeş până la Orlat, au lăsat locul şi rolul militar saşilor de pe Valea Cibinului şi românilor din zonele submontane. Realitatea este asumată prin studierea critică, complementară a izvoarelor istorice. Din documentele de arhivă, realitatea apare fragmentară şi în parte subiectivă.

Crâmpeie din imaginea frontierei răsăritene a Ungariei au apărut în aria culturală occidentală la începutul secolului al XIII-lea, urmare a aşezării cavalerilor ordinului teuton. Imaginea era imprecisă. În diploma de danie din 1211 a fost menţionat locul unde vor fi aşezaţi cavalerii teutoni în funcţie de repere generale: *qvandam terram Borza, nomine ultra silvas versus Cumanos*[6].

Faţă de cancelaria regală, cruciaţii se aflau la margine: in *regni confinio*, *in confinio illo*[7], *fines possessionum*[8]. În toate cazurile, centrul (curia papală sau cancelaria regelui Ungariei) dovedeşte, firesc, că are informaţii puţine asupra ţinuturilor de margine. Urmele rămase de la cavalerii teutoni sunt la fel de neclare ca şi opacitatea imaginii locurilor unde s-au aşezat. Reflecţia realităţii istorice a regiunii a rămas mult timp fără replică pe măsură.

Peste mai bine de un secol imaginea ţinutului de margine, răsăritean, al Ungariei ar fi putut deveni mai precisă şi clară pentru că informaţiile proveneau din sursa directă, suita regelui Carol Robert[9]. Mentalul medieval impregnat cu imagini confuze, imprecise şi dogme creştine nu s-a schimbat. Plecat să-l scoată de barbă din *ascunzişuri* pe Basarab I, Carol Robert s-a întors umilit prin teritoriul încă puţin cunoscut al frontierei: Ţara Loviştei şi Valea Oltului, spre Sibiu[10].. Pentru a estompa gravitatea înfrângerii, în spiritul propagandei regale, autorul cronicii a folosit termenul general *terra ignota*. În parte afirmaţia era adevărată, autorităţile maghiare nereuşind până atunci să creeze un sistem vasalic de securitate solide (excepţie era castrul Argeş, astăzi Poienari, aflat în posesia domnului muntean numai în baza unui contract de vasalitate) şi sisteme de informare în zona muntoasă carpatică. Două repere geografice *inter alpes et montes silvarum* plasează imaginea în domeniul maximei generalităţi. În fapt, cadrul geografic real era de interes secundar pentru că propaganda trebuia să sugereze ideea că alte *forţe* decât vlahii-păstori au contribuit la înfrângerea regelui angevin: pustietatea, implicit stăpânită de forţele răului *-terra est inhabitabilis genti ignote-* şi foametea de care au suferit oamenii şi caii[11].

Imaginea generală, justificativă, a fost „încălzită“ de descrierea ambuscadei organizată pe drumul străjuit de râpe *-que via erat in circuitu et in utraque parte ripis prominetibus circumclusa* şi aşa de îngust încât părea o corabie - *que nec via dici potest, sed quasi navis stricat*[12]. Acestea sunt tradiţionalele drumurile de plai, înguste şi periculoase. Imaginea lor asociată hoţilor şi contrabandiştilor va marca secolele următoare.

Cronica pictată de la Viena

(www. hu.wikipedia.org/wiki/Fájl:Képes_Krónika

Îmbrăcaţi în straiele muntenilor, înarmaţi cu arcuri, arme degradante pentru cavaleri, luptătorii vlahi folosesc mijloace de luptă neconvenţionale: aruncă cu bolovani peste cavalerii aflaţi în vale. Astfel era inoculată ideea că o capcană a fost întinsă de către schismatic[13], infidelul (necredinciosul) Basarab, aliat al forţelor răului invocate la momentul bilanţului tragic[14] Lupta se dă ca de obicei în parabolele creştine între bine şi rău, între ordinea şi dezordinea creştină, între credincioşii adevăraţi (catolici) şi schismaticii ortodocşi. Se crease un aşa numit „triunghi suspiciune

– vinovăție – pedeapsă“ în mediul cărturăresc la sfârșitul secolului al XIII-lea, dezvoltat în cel următor[15].

Teama omului din evul mediu de marginile lumii, suspectă pentru adăpostirea spiritelor necurate, era concretizată în zona de frontieră sud transilvăneană de posibila prezența a *păgânilor, tătarilor și schismaticilor,* apoi a turcilor otomani. Repetând imaginea locurilor împădurite, întunecoase și pustii, înfiorătoare, înguste, prevăzute cu întărituri (*in quodam loco nemoroso et silvoso, in qudam loco condenso et obscuro, in quibusdam loci districtis et silvosos*) cancelaria lui Carol Robert justifica, cu ajutorul unor imagini ușor de asimilat de mentalul medieval, un lucru grav, real: pierderea sigiliului regal, unul dintre însemnele demnității[16].

În general, imaginea pustiului în mentalul medieval este un amestec confuz de realități materiale și spirituale. În zona de frontieră unde se dădeau lupte între credincioși și schismatici, teritoriul era considerat de către cărturarii creștini un loc de încercare a credinței și forței cavalerilor[17].

Dincolo de munții acoperiți de zăpadă (*jensit des sneberges hant*)[18] la care făceau referire și scrisorile papale adresate cavalerilor teutoni se aflau *sălbaticii vlahi* sau *vlahii din pădure - Walven und wilde Vlachin*[19]. Teama locuitorilor sud-transilvăneni creștea pe măsura intensificării presiunii militare, directe, a turcilor, iar ideologia cancelariei regale creată pe aceste temeri va argumenta măsurile de securizare a defileului Oltului.

Față de imaginile care circulau în mediile cărturărești european la sfârșitul secolului al XIV-lea, sentimentele și descrierea lui Petere von Rez, participant la lupta din 1396 de la Nicopole, sunt dramatic exprimate. După ce a suferit de foame, oboseală și frică în teritoriul de frontieră, prin munți înalți si poteci abrupte, prin codri mari și printre *oameni crunți,* bucuria regăsirii locurilor cunoscute și sigure dincolo de munți, la Turnul Roșu, în apropiere de Sibiu, era nemărginită[20] Lipsită de reacții subiective, e adevărat într-un context general, este descrierea din 1308 a Geografului Anonim. El deosebește partea transilvăneană de cea Dunăreană a Ungariei și remarcă imensitatea pădurilor pentru a căror traversare ai nevoie de patru zile[21].

Imaginea Transilvaniei frontaliere, de la marginea lumii era asimilată în secolul al XVI-lea de către Johannes Lebelius în poemul *De oppido Thalmus*[22]. Ea a fost însușită de cărturarii localnici și disociată de elementul politic stabil: comunitatea săsească organizată într-o Universitate. Se delimita astfel lumea închisă a comunităților săsești rurale și urbane, dezvoltată economic și bine organizată politic de cea deschisă a românilor, locuitori ai satelor submontane, legați de munte, prin ocupațiile civile și, în parte, prin îndatoririle militare.

2. ***Vlahii-păstori ai romanilor*. Locuitorii regiunii muntoase din frontieră.** Un istoric maghiar susține că imaginea păstorilor vlahi hălăduind prin munții și dealurile carpato-dunărene era atât de pregnantă în evul mediu încât etniconul *vlah* a fost transferat păstorilor est-europeni[23]. Imaginea sugerată de expresia *vlahii ac pastores Romanorum* pe care că o are în vedere Pal Engel (chiar dacă nu trimite la surse bibliografice), merită a fi privită de aproape, și pentru că părerea sigur exprimată de Adolf Armbruster (*Nici un izvor nu stabilește o identitate între români și păstori*) are aproape o jumătate de secol[24].

Portretul unui plăieș român (după J. Tröster, *Das Alt und Neue Teutsche Dacia. Das ist neu Beschreibung des Landes Siebenbürgen*, Nürenberg, 1666, p. 339).

Imaginile idilice, prietenești, cu românii din zona montană aparțin renașterii. Imens și puțin prietenos, cu o zonă greu accesibilă, sălbatică și una locuibilă, cu ritmuri de viață și relații interetnice specifice periferiilor, teritoriul de frontieră a atras interesul cărturarilor. Nicolas Bethlen a compus la mijlocul secolului al XVII-lea o imagine în parte idilică, în parte falsă a ciobanilor. Păstorii locuiau în *republici separate de văi adânci* unde capul familiei era *precum preotul și judele*[25]. Exagerarea este evidentă când, impresionat de modul de viață simplu în comparație cu standardele nobiliare, Nicolas Bethlen spune că ciobanii trăiau în caverne săpate în stâncă[26]. Imaginea nu este îndepărtată de cea *din Chronicon Pictum Vindobonense* in care Basarab locuia in vizuină (*latibulia)*[27]. În realitate, casele din așezările stabile erau din lemn, ca și adăposturile sezoniere (stânile).

Descrierea păstorilor din cronica lui Johannes Tröster, tipărită la mijlocul secolului al XVII-lea, are fireşti pentru vremea acea, accente idilice. Ciobanii cântau din fluier (floethe) așa de frumos în versuri despre verișoare și soții încât nici Pan cu toți zeii din pădure nu i-ar putea imita[28]. Mult mai importantă ca document istoric este înfățișarea locuitorului de la munte cu tradiționalul costum descris și de Miklos Bethlen. În mâini, vlahul luptător poartă semeț o suliță și un topor de luptă; este imaginea suprapusă a ciobanului tradițional și a plăieșului din miliția de frontieră[29]. Numai în planul doi se vede bucolicul cioban cu fluier cu oaia adormită lângă el.

Mai devreme percepția era fragmentară și cu alte nuanțe. Magistrul P, funcționarul regelui Bela III-lea, înserează în informațiile despre cucerirea de către unguri a ținuturilor intracarpatice imaginea devenită clișeu a *vlahilor (locuitorii spațiului carpato-dunărean) ca și păstori ai romanilor (slujitorii/supușii Imperiului Bizantin coborând din Imperiul Roman)*[30].Mai târziu, Carol Robert de Anjou, campionul creștinismului, cu dreptul regal obținut prin grația divină a adevăratei credințe, îl descalifica pe conducătorul schismaticilor numindu-l în lumina aceluiași clișeu, *păstorul turmelor sale*.

Stereotipul care-i identifica pe români din zona de frontieră cu ciobanii era atât de adânc înrădăcinată în secolul al XV-lea încât miliţiile de frontieră (plăieșii), provenind din comunitățile de români sud-transilvăneni, care i-au înfrânt pe turci la gurile Defileului Oltului, lângă Turnul Roșu în 1493 erau numiți în cronica de pe peretele Bisericii Evanghelice din Sibiu tot *pastores: Turcae propre rubrum turim per pastores prostatur*[31].

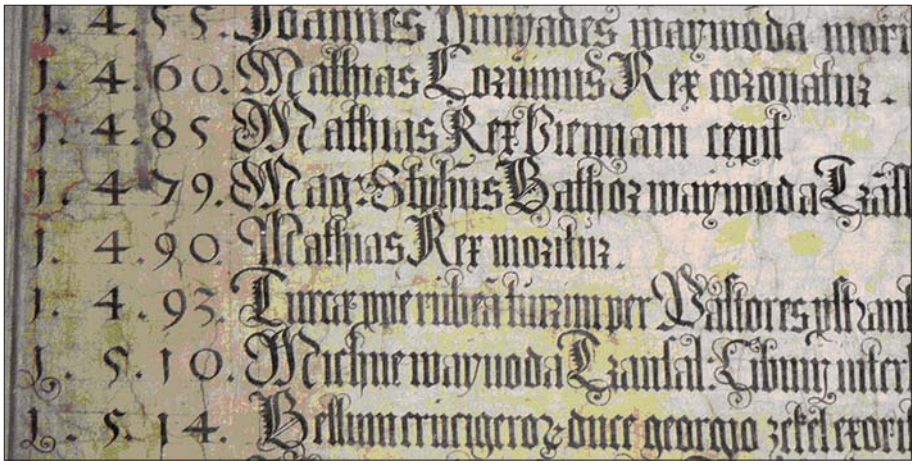
Cronica cuprinde evenimente, locuri, personalități și populații care intraseră în conștiința sibienilor. Acești *păstori luptători* cu presupuse fortificații în zona premontană, *incluși în sistemul de autonomie regală sau săsească de frontieră* au constituit o componentă a scutului creștin din sudul Transilvaniei. Virtuțile militare ale locuitorilor de la munte se regăsesc și la vlahii sud-dunăreni[32], parte a romanității răsăritene[33].

Distingem în percepția cărturarilor și a ideologiei din regatul Ungariei imagini diferite ale românilor din frontiera carpato-dunăreană, în fapt nuanțe ideologizate. În secolele XIII-XIV, disputa teritorială a generat resentimente și creionat o imagine defavorabilă de păstori, populație seminomadă, care au fost supuși ai Imperiului Bizantin și trebuiau să intre în sistemul feudal[34]. Din secolul al XV-lea se prefigurează în mediul săsesc o imagine nouă, dualistă în care românii din frontieră sunt păstori, dar și luptători pentru cauza creștină. Secolul al XVI-lea schimbă percepția și imaginea devine idilizată, evidențiindu-l pe luptătorul lui Johanes Tröster cu căciulă țuguiată și republicile ciobanilor din munți[35].

3. Imaginea frontierei ca zonă de securitate: de la *poarta* la *scutul creştinătăţii*

Proiectul așezării teutonilor în Țara Bârsei a avut finalitatea organizării unui scut, fortificație (*propugnaculum)* a Ungariei și implicit al creștinătății[36]. După insuccesul misiunii cavalerilor teutoni în colțului de sud-est al Transilvaniei, mai vulnerabil unor atacuri extracarpatice, și după ce întreaga Europă a suferit din cauza atacurilor tătarilor, ideologia *Porții Creștinătății* a fost asimilată de cancelaria regelui Ungariei[37]. În virtutea statului de drept, ca reazem al defensivei catolice, Ungaria era privită ca *poarta creștinătății* așa cum și Taragona era numită de papa Urban al II-lea un zid de apărare (*antemurale*) în războiul cu musulmanii[38]. În aceeași imagine de propagandă, Moldova lui Ștefan cel Mare era considerată de domnul român tot o virtuală poartă fortificată, nerealizabilă fără ajutoarele din Occident[39].

Poarta de intrare a dușmanilor în

Fragment din textul cronicii parietale aflate în Biserica Evanghelică din Sibiu (X însemnarea victoriei obținute de luptătorii români (*pastores*) în 1493).

Cetatea regală Golubac de la Porțile de Fier ale Dunării

regatul Ungariei din a doua jumătate a secolului al XIII până în secolul al XV, era frontiera carpato-dunăreană *cu cele două axe: trecătorile Carpaților și Dunărea în zona Cazanelor.*

Tătarii pătrunseseră în 1241 prin *poarta Rusciei* (Montana, pasul Vereczeke) - *porta Rusciae que Montana dicitur*[40]. Mai târziu apărea o *poartă* de interes strategic secundar: *Poarta de Fier a Transilvaniei.* Trecătoarea nu a fost întărită militar însă dincolo de ea erau fortificațiile hațegane.

Regii arpadieni și apoi angevini ai Ungariei au încercat să blocheze accesul în această regiune vulnerabilă, generic numită *poartă,* printr-un sistem de fortificații strategic dispuse în funcție de căile de pătrundere de la sud de Carpați. O primă poartă era amintită în Valea Mezeșului, unde era marginea ducatului lui Glad. Realitatea istorică a frontierei și a fortificațiilor care apărau poarta este nebuloasă: *Atunci locuitorii țării, la porunca lor au zidit porți de piatră și au făcut o îngrăditură mare de copaci la marginea regatului* [41].

Presiunea crescândă a otomanilor și interesele locale ale autorității regale au adus în primul plan al defensivei comunitățile săsești și în cel secundar pe cele românești din central sud transilvănean. La extremități au rămas aceleași concentrări de putere și în secolele XIV-XVI: secuii la răsărit și românii hațegani la apus. Clișeul trecătorii (porții) de intrare a dușmanului era asociat scrisorii imperiale din 1433 prin care se cerea fortificarea drumurilor și potecilor ce străbăteau Carpații: *pro defendis et recludendis viis et stratis alpium illarum parcium*[42].

În aceeași perioadă, imaginea orașului Sibiu ca țintă

Legendara poartă a Mezeșului (după Gelu Munteanu, *Poarta cea Mare a Transilvaniei* în www.medievistica. ro)

directă a atacurilor turceşti şi *totodată pavăză a creştinătăţii* a fost prelucrată de cancelariile sibiene. Scrisoarea primarului Sibiului, Oswald către Primăria din Viena vădeşte trecerea de la percepţia anterioară a regiunii considerată geografic şi strategic ca poartă la cea de *scut (zid) al creştinătăţii*, rol asumat de Sibiu şi saşii din regiune[43]. Imaginea preluată de cancelaria oraşului din documente contemporane a fost folosită în scrisoarea Sfatului oraşului Sibiu adresată papei Eugen al IV-lea *haec civitas Cibiniensis, qua clipeus est et murus non dumtaxat regni Hungariae, verum etiam totius Christianitatis*[44]. Ocazia fusese distrugerea mănăstirii dominicanilor de invazia turcilor.

Intrată în stereotipul relatărilor cărturăreşti, reprezentarea scutului la Carpaţi a lumii creştine era legată de modesta fortificaţie de la Boiţa (Turnul Roşu). Sistemele defensive modeste din frontiera sud-trasilvăneană nu securizau însă decât simbolic intrarea în lumea creştină[45].

Nici barajul dublu proiectat prin fortificarea Văii Oltului la vărsarea pârâului Meghieş nu ar fi putut îndeplini rolul de protector al lumii catolice.

Transformarea reprezentării vizuale a unui teritoriu de la margine, puţin cunoscut şi locuit, într-unul de care sunt legate interese strategice, este evidenţiată şi în hărţi. Harta Transilvaniei din corografia lui Johanes Honterus se termină la sud cu ţinuturile muntoase în care pătrunde Valea Oltului străjuită de cetatea de la Turnul Roşu. Transilvania are înfăţişarea unei redute înconjurată de munţi şi asediată de trupele turco-tătăreşti[46].

Imaginea poetică a Ungariei, străjuită de porţi şi locuită de popoare, unele necreştine, este reliefată în cronica în versuri a lui Rudolf din Ems scrisă la mijlocul sau la sfârşitul secolului al al XIII-lea după ce invazia tătarilor demonstrase rolul strategic al frontierei carpato-dunărene[47].

Imaginarul în teritoriul de premontan sud-transilvănean

La începutul secolului XXI strategia globală a NATO sublinia importanţa permanentă a zonei de margine, carpato-dunărene, în defensiva Occidentului. Structurile culturale occidentale au preluat întreaga zestrea spirituală-istorică şi clişeele mai vechi ale cancelariilor despre popoarele din fosta (şi actuala?) frontieră a Europei.

Cetăţile aflate în afara spaţiului comun, cotidian, apărând în prim plan în ocazii deosebite, deseori de crize, au devenit subiectul unor legende transmise şi în acelaşi timp îmbogăţite.

Procesul transmiterii/îmbogăţirii conţinutului legendei este evidenţiat în cazul celei despre comoara de la cetatea numită de saşi *Zigeuner-Schneeberg* şi de români *La Zid*, cetate aflată pe un deal în vecinătatea Sibielului. Ea a fost devastată în anii '60 ai secolului al XIX-lea de căutătorii de comori care s-au ghidat după o însemnare publicată de H.[einrich] M.[üller][48]. Relatarea poartând autoritatea unui magistrat din Sebeş, cuprinde descrierea locului unde se află comoara cu fabulosul inventar. În legendă se regăsesc un personaj autentic, regele Decebal, şi teoria care atribuia dacilor cetăţile din zona Sibiului.

În preajma celui de-al doilea război mondial, legenda comorii de la cetate a fost culeasă de Aurel Decei de la un informator din Sibiel. Legenda a fost îmbogăţită (motivul *cloştii cu puii de aur*), iar pentru a deveni credibilă, a fost inventat personajul principal, eroul ce a găsit comoara: un dezertor, cunoscător de carte, devenit supraveghetor al tăietorilor de lemne[49].

Mentalitatea locuitorilor din regiunea submontană din sudul Transilvaniei, în care imaginarul suprapune şi chiar eludează realul, este ilustrată de percepţia trecutului istoric de către locuitorii

Turnu Roşu
http://farm3.static.flickr.com/2653/4116668561_d5405ae283_b.jpg

satului Tălmăcel. Ei au pierdut din memorie realitatea unei fortificații medievale în hotarul satului. E adevărat, prin utilitatea militară și administrația străină, construcția nu aparținea structurilor consacrate: locuințele, biserica, stânile. De altfel, fortificația nu a avut o viață lungă. Hidronimul *Pârâul Turnului* a fost pus după aproximativ trei secole de la dispariția fortificației în legătură cu construcția spectaculoasă a turnului bisericii parohiale. Într-o perioadă apropiată de schimbarea semnificației hidronimului, imaginea providențială a Transilvaniei - bastion al Europei și punct strategic pentru centrul continentului era sugerată de generalul austriac Caraffa[50].

Imaginarul preluat prin tradiție este cultivat chiar și astăzi în detrimentul realității istorice. *Toți locuitorii satului de astăzi știu din amintiri rămase de la bunici la nepoți că în locul pe care se întindea o suprafață de apă numită „la Lac", lungă de 100 de m și lată de 80 m, s-a aflat odată, foarte de mult, o biserică, cu mai multe case, în fapt o altă vatră a satului dar care cândva, la o sărbătoare mare, tot un Paște sau poate un Crăciun s-a scufundat cu toți oamenii care se aflau înăuntru, pe acest loc apărând lacul de astăzi.* Autorul pretinde săpături arheologice pentru că *Dacă bine ne amintim, și Troia a fost descoperită tot prin legende*[51].

În mod cert, locuitorii satului Tălmăcel vor putea asimila rezultatele cercetării arheologice a fortificației medievale și vor avea posibilitatea de a discerne realitatea de fantezie făcând pasul de la imaginarul postmedieval la gândirea critică.

Lista ilustrațiilor

Fotografia 1. Cronica pictată de la Viena (The ilustrated chronicle from Wien) (www. hu.wikipedia. org /wiki/ Fájl:Képes_Krónika).

Fotografia 2. Portretul unui plăieș român (după J. Tröster, *Das Alt und Neue Teutsche Dacia. Das ist neu Beschreibung des Landes Siebenbürgen*, Nürenberg, 1666, p. 339). *The portrait of a romanian warrior from mountains.*

Fotografia 3. Fragment din textul cronicii parietale aflate în Biserica Evanghelică din Sibiu (X însemnarea victoriei obținute de luptătorii români (*pastores*) în 1493). The fragment of the chronicle from the wall of the Lutheran Church in Sibiu.

Fotografia 4. Cetatea regală Golubac de la Porțile de Fier ale Dunării. The royal fortress from Golubac (The Danube Iron Gates).

Fotografia 5. Legendara poartă a Mezeșului (după Gelu Munteanu, *Poarta cea Mare a Transilvaniei* în www.medievistica. ro). The legendary Door of Mezes.

Fotografia 6. Fortificația Turnul Roșu (Boița): mica poartă a creștinătății. The fortress Red Tower (Boița) called The Door of The Christianity.

Fotografiile 3, 4, 6 sunt realizate de Petre Beșliu Munteanu.

Note:

1. N. Berend, *Hungary, „the Gate of Christendom",* în *Medieval Frontiers: Concepts and Practices,* Burlington, 2002, p. 215 cu bibliografia de la nota 80.
2. Arie Nicolaas Jan den Hollander, *The Great Hungarian Plains: A European Frontier(I)*, în *Comparative Studies in Society and History*, III, 1,1960, p. 74.
3. N. Berend, N., *Hungary, „the Gate of Christendom",* în *Medieval Frontiers: Concepts and Practices,* Burlington, 2002, p. 213-215.
4. Descrierea spațiului muntos al frontierei sudice a Transilvaniei la I. Conea*, Plaiuri carpatice*, București, 1984, p. 24-25.
5. R. Popa, *La începuturile evului mediu românesc. Țara Hațegului*, București, 1988, p. 212-225; A. Lukacs, *Țara Făgărașului în evul mediu, secolele XIII-XVI*, București, 1999, p. 138 și următoarele.
6. *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, I, Hermannstadt, 1882, p. 11.
7. *Ibidem*, p. 19-20, 23.
8. *Ibidem*, p. 37.
9. *Fontes Historiae Daco-Romanorum, Fasciculus XI, Chronicon Pictum Vindobonense*, edidit G. Popa Lisseanu, București, 1937; *Izvoarele Istoriei Românilor, Cronica pictată de la Viena*, text, traducere și comentarii de G. Popa Lisseanu, București, 1937, p. XLV. Diploma din 22 iunie 1335 este considerată sursă a cronicii (*Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, I, Hermannstadt, 1882, p. 467).
10. S. Iosipescu, *Românii din Carpații meridionali la Dunărea de Jos de la invazia mongolă (1241-1243) până la consolidarea a toată Țara Românească. Războiul victorios purtat la 1330 împotriva cotropirii ungare,* în *Constituirea statelor feudale românești*, redactor, Nicolae Stoicescu. București, 1980, p. 81-91.
11. *Chronicon Pictum Vindobonenese,* în *Scriptores rerum hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum*, vol. I, ediție sub coordonarea lui Emericus Szentpetery, Budapestini, MCMXXXVII, p. 497(mai departe *Scriptores rerum hungaricarum)*
12. *Ibidem*, p. 498.
13. *Fontes Historiae Daco-Romanorum, Fasciculus XI, Chronicon Pictum Vindobonense*, edidit G. Popa Lisseanu, București, 1937; *Izvoarele Istoriei Românilor, Cronica pictată de la Viena*, text, traducere și comentarii de G. Popa Lisseanu, București, 1937, p. 234.
14. *Ibidem*, p. 236: *Numărul vlahilor uciși de unguri numai judecătorul priceput din infern a putut să-l socotească*; *Quorum Vlachorum numerum ibi per Hungaros occisorum subtilis solummodo infernalis conpotista collegit* (p. 112); *Scriptores Rerum Hungaricarum*, p. 500.
15. O. Pecican, *La izvoarele unui mit istoriografic. Georgios Pachymeres și migrația românilor la nordul Dunării,* în *Realități imaginate și ficțiuni adevărate în evul mediu. Studii despre imaginarul medieval,* Cluj –Napoca, 2002, p.54-55.
16. Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la Istoria*

Românilor, I/1. Documente privitoare la Istoria Românilor 1199-1345, culese şi însoţite de note variate de Nic. Densuşianu, Bucuresci, 1887, p. 623; Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privitoare la Istoria Românilor I/2. Documente privitoare la Istoria Românilor, 1346-1450*, culese, adnotate şi publicate de Nic. Densuşianu, Bucureşci, 1890, p. 35; *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, I, Hermannstadt, 1882, p. 458, 467; S. Iosipescu, *op. cit*., p. 95.

17. Jacques Le Goff, *Imaginarul medieval*, Bucureşti, 1991, p. 98-106.

18. Rudolf von Ems, *Weltchronik*, *Aus der Wernigeroder Handschrift*, sub redacţia lui Gustav Ehrisman, Berlin, 1915 în *http/ etext.virginia.edu/cgi-local/german/frames.pl?file= rwchr.xml*; Rudolf von Ems, *Weltchronik,* vers 2553, în I. Popa Lisseanu, op.cit, III, *Românii în poezia medievală*, Bucureşti, 1935, p. 12.

19. G. Popa Lisseanu consideră că adjectivul *wild* atribuit vlahilor trebuie tradus prin *locuitori ai păduri (*derivat din *wald*) şi nu sălbatici (*Ibidem*, p.15).

20. Peter von Rez, *Povestire ritmată despre expediţia de la Nicopole*, în *Călători români despre Ţările Române*, I, Bucureşti, 1968, p. 170;.R. von Lilienсron, Die historiechen Volkslieder der Deutschen vom 13 bis.16 Jahrhunderten, I, Leipzig, 1965: *Da chamen wir gen der Hermanstat/ In Siebenbuergen zu den christen/ Chlausendurch got muss seu scriften.*

21. Anonymi Geographi, *Descriptio Europae Orientalis [**1308]** (*Geograful Anonim*, Descrierea Europei Orientale [**1308]***, în G. *Popa-Lisseanu, Fontes Historiae Daco-Romanorum (Izvoarele istoriei românilor),* vol. II, Bucureşti, 1934, p. 30 textul latin şi p. 58, textul tradus.

22. Nunc omnium Christe servator & Moderator, /Concede Cibinio tam Magistratum prudentum /Qui possit haec *loca ad finem mundi (NN)* tueri, /Ne quid Provinciae incommodi contingere queat. (J. Lebelius, *De oppido Thalmus. Carmen historicum*, Cibinii, 1779 p. 24, în G. Ştroilă, *Tălmaciu între miturile istoriei şi realităţile contemporan*e, Sibiu, 2008, Anexa 1).

23. Pál Engel, *Regatul Sfântului Ştefan. Istoria Ungariei Medievale, 895-1626*, Cluj-Napoca, 2006, p. 146. Neprobată documentar, afirmaţia pare ea însăşi un clişeu.

24.A. Armbruster*, Romanitatea românilor. Istoria unei idei,* Bucureşti, 1972, p.34. Autorul pune pe seama istoriografie naţionaliste burgheze identitatea păstori –vlahi. Tot acolo şi bibliografia subiectului.

25. N. Bethlen, *Memoires historiques du Comte Betlen Niklos contenant L' Histoire de derniers trouble de Transsilvanie*, Amsterdam, 1736, p. 175.

26. *Ibidem*, p. 280.

27. *Scriptores rerum hungaricarum*, p. 497.

28. J. Tröster, *Das Alt und Neue Teutsche Dacia. Das ist neu Beschreibung des Landes Siebenbürgen*, Nürenberg, 1666, p. 345.

29. *Ibidem*, p. 339.

30. Anonymi Bele regis notarii, *Gesta Hungarorum* – *Faptele ungurilor*, în G. Popa - Lisseanu, *Fontes Historiae Daco-Romanorum (Izvoarele istoriei românilor)*, vol. I, Bucureşti, 1934, p. 81.

31. Pentru incursiunea turcească din 1493 vezi: Gündisch, G., *Incursiunea turcească din 1493 în ţinutul Sibiului*, în *Studii. Revista de istorie*, VI, 1961, 1491-1502;despre cronica parietală a Bisericii evanghelice din Sibiu în: P. Beşliu Munteanu, *Grenzraum und Grenze in Südsiebenbürgen*, în *Zeitschrift für Siebenbürgische Landeskunde,* 32(103)caietul 2, 2009, p. 35.

32. Siviu Dragomir*, Vlahii din nordul peninsulei Balcanice în evul mediu,* ediţie anastatică, p. 135-136. Participarea românilor la paza frontierei este recunoscută şi de istoriografia maghiară. Exemplul cel mai citat este: H *Göckenjan., Hilfsvölker und Grenzwächter im mittelalterlichen Ungarn,* Wiesbaden, 1972. p. 121-122.

33. Pentru acest subiect vezi: S. Papacostea, *Romanitatea răsăriteană:unitate şi diversitate,* în *Miscellanea Historica et Archaeologica in Honorem Professoris Ionel Cândea*, Brăila, 2009, p. 65 şi urm.

34. A. Armbruster consideră că ostilitatea a apărut doar din cauza lui Basarab I (Armbruster, *op.cit.* p.41). Multe documente regale maghiare vorbesc însă de pericolul schismaticilor în a doua jumătate a secolului al XIII-lea

35. În mediul cărturarilor unguri ideea inferiorităţii românilor a fost pusă în evidenţa şi de mişcarea naţionalistă. La mijlocul secolului al XVIII-lea, istoricul Andrei Huszti spunea ca numele de *oláh (vlah*) vine de la cuvântul *olán* care înseamnă slugă (Armbruster, *op.cit*, p. 233 şi nota 67).

36. *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, I, Hermannstadt, 1882, p. 14, 20, 23.

37. Berend, N.*, Hungary, „the Gate of Christendom*", în: *Medieval Frontiers: Concepts and Practices*, Burlington, 2002, p. 208-215. Sintagma *porţii creştinătăţii* enunţată în*:* N. Berend*, At the gate of the Christendoom. Jews, Muslims and „Pagans" in medieval Hungary, c. 1000-c. 1300*, Cambridge, 2001, p. 23 şi urm.

38. *Ibidem,* p. 209-210 cu bibliografia subiectului.

39. *porta della christianitata* apare în versiunea în limba italiană a scrisorii trimisă de domnul Moldovei regelui Ungariei şi lumii întregi în 25 ianuarie 1475; (Ioan Bogdan, *Documentele lui Ştefan cel Mare*, Bucureşti, 1913, p. 323).

40. Popa Lisseanu, *op.cit, I*, p. 29, 31; 68-69. Din descrierea vagă a cronicarului nu rezultă dacă prisăcile distruse acolo erau fortificaţii solide, cu garnizoane permanente sau întărituri pentru protecţia armatei trimise. Realitatea istorică permite mai degrabă ipoteza unor fortificaţii din lemn şi pământ ad –hoc construite care nu au rezistat iureşului tătarilor. Regalitatea maghiară nu avea forţa menţinerii unor fortificaţii la limitele îndepărtate ale regatului.

41. *Popa-Lisseanu,* op.cit, I, p. 93; *portas lapideas* şi *porta Mezesina* două proiecţii imaginare, generice, ale cărturarilor unguri au fost căutate cu rezultate neconcludente de istorici. Vezi şi nota 35.

42. *Documenta Romaniae Historica, D, Relaţii între Ţările Române, I, (1222-1456),* Bucureşti, 1977, p. 300.

43. *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, V, Sibiu, 1975, nr. 2911, p. 446-447: *...bei den*

Türken vor anderen Städten des Königreiches zu Ungarn namhaftiger; darum schreien die verfluchten Türken oft und dick, jung und alt ohne Unterlaß: Cibin, Cibin, das ist Hermannstadt, Hermannstadt, damit hoffen sie, wenn sie diese Stadt gewännen, so möchten sie nicht allein dem Königreich zu Ungarn, dem die Hermannstadt ein Schild und Schirm ist, sondern auch der ganzen Christenheit desto leichter, nach ihrer Bosheit Willen, Schaden und Irrung bringen.

44. *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen,* V, 1975, Nr. 2330, p. 22 – 23; vezi şi C. Güdisch, *Siebenbürgen und Siebenbürger Sachsen*, München, 1998, p. 48-49.

45. Georg Reicherstorffer, *Chorographia Trasilvaniei,* în *Călători străini despre Ţările Române,* Bucureşti, 1968, p. 216 (*aici este poarta de intrare a Turcilor în Transilvania, pe nişte căi nespus de strâmte şi de înguste).*

46. Ute Monika Schwob, Lucas Mayrs*, Karte von Siebenbürgen, der Moldau und der Walachei,* în *Korrespondenzbalatt des Arbeitskreises für Siebenbürgische Landeskunde*, III, 1-2 1976, planşa a II-a.

47. R. von Ems, *Weltchronik*, în Popa Lisseanu, *op. cit*, III, p.12; Rudolf von Ems, op.cit, in *http/etext.virginia.edu/cgi-local/german/frames.pl?file=rwchr.xml* vers 2553-2554:/ Dien Ungirn sint gesezzin/inwending ir Klüse tor/ şi versurile 2556-2557:/inrehalp ir Kluse zil/Kotziler und Koltzil sint/

48. M[üller], H., *Der Goldschatz in der Sibjeler Burg*, în *Korrespondezblatt des Verein für Siebenbürgische Landeskunde*, XII, 3, 1889, p. 31.

49. A. Decei, A., *Cetatea Salgo de la Sibiel (jud. Sibiu),* în *Anuarul Institutului de Istorie Naţională Cluj,* VIII, 1939 – 1942, p. 300-301.

50. *"das Fürstentum ist von der Natur zur Citadell angelegt, von welcher aus alles, was zwischen Donau, Mähren, dem schlesischen und polnischen Gebirge lieget, dominiert und im Zaum gehalten werden kann"*; *"dem ganzen Christenthum das rechte, natürliche, von Gott befestigte antemurale:* Andreas Gräser, *Caraffas Projekt wie Siebenbürgen unter k. k. österreichischer Devotion zu erhalten – an Kaiser Leopold, vom Jahre 1860*, în: *Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde* S. N. 1 (1853), p 163 şi 168 162-188.

51. Gabriel Stroilă, *Cartea satului Tălmăcel*, Editura Naţional, 1996, p. 42.

Bibliografie

Armbruster*, A., Romanitatea românilor. Istoria unei idei,* Bucureşti, 1972

Berend, N., *At the gate of the Christendoom. Jews, Muslims and „Pagans".* În *medieval Hungary, c.1000 - c.1300,* Cambridge, 2001.

Berend, N., *Hungary, „the Gate of Christendom".* În *Medieval Frontiers: Concepts and Practices,* Burlington, 2002, p. 195-215.

Bethlen, N. *Memoires historiques du Comte Betlen Niklos contenant L' Histoire de derniers trouble de Transsilvanie*, Amsterdam, 1736.

Bogdan, I., *Documentele lui Ştefan cel Mare*, Bucureşti, 1913.

Conea, I., *Plaiuri carpatice*, Bucureşti, 1984.

Decei, A., *Cetatea Salgo de la Sibiel (jud. Sibiu).* În: *Anuarul Institutului de Istorie Naţională Cluj*, VIII, 1939 – 1942, p. 293-342.

Documenta Romaniae Historica, D, Relaţii între Ţările Române, I, (1222-1456), Bucureşti, 1977.

Dragomir, S., *Vlahii din nordul peninsulei Balcanice în evul mediu*, ediţie anastatică.

Ems von, R., *Weltchronik*, vers 2553. În: Popa Lisseanu, G., *Izvoarele Istoriei Romanilor*, III, *Românii în poezia medievală,* Bucureşti, 1945, p. 10-15.

Ems von, R, Weltchronik. În: *http/ etext.virginia.edu/cgi-local/german/frames.pl?file=rwchr.xml.*

Gräser, A., *Caraffas Projekt wie Siebenbürgen unter k. k. österreichischer Devotion zu erhalten – an Kaiser Leopold, vom Jahre 1860*. In: *Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde S. N.* 1 (1853), p. 162-188.

Göckenjan H.*, Hilfsvölker und Grenzwächter im mittelalterlichen Ungarn,* Wiesbaden, 1972.

Gündisch, G., *Incursiunea turcească din 1493 în ţinutul Sibiului.* În: Studii. Revista de istorie, VI, 1961, 1491-1502.

Güdisch,C., *Siebenbürgen und Siebenbürger Sachsen, München, 1998.*

Hollander, Arie Nicolaas Jan den, *The Great Hungarian Plains: A European Frontier (I*). În: *Comparative Studies in Society and History*, III, 1,1960, p. 74-88.

Hurmuzaki, E., *Documente privitoare la Istoria Românilor, I/1. Documente privitoare la Istoria Românilor 1199-1345, culese şi însoţite de note variate de Nic. Densuşianu*, Bucuresci, 1887

Hurmuzaki, E., *Documente privitoare la Istoria Românilor I/2. Documente privitoare la Istoria Românilor, 1346-1450, culese, adnotate şi publicate de Nic. Densuşianu*, Bucuresci, 1890.

Iosipescu, S., *Românii din Carpaţii meridionali la Dunărea de Jos de la invazia mongolă (1241-1243) până la consolidarea a toată Ţara Românească. Războiul victorios purtat la 1330 împotriva cotropirii ungare*. În: *Constituirea statelor feudale româneşti*, Bucureşti 1980, p. 81-91.

Labelius, J.*, De oppido Thlamus. Carmen histricum. Despre cetatea Tălmaci, poem istoric, Cibinii- Sibiu, 1779*. În: Stroilă, G., *Tălmaciu între miturile istoriei şi realităţile contemporane*, Sibiu, 2008, anexa 1, p. 1-24.

Le Goff, J., *Imaginarul medieval*, Bucureşti 1991.

Lukacs, A., *Ţara Făgăraşului în evul mediu, secolele XIII-XVI*, Bucureşti, 1999.

M[üller], H., *Der Goldschatz in der Sibjeler Burg.* În *Korrespondezblatt des Verein für siebenbürgische Landeskunde*, XII, 3, 1889, p. 30-32.

Pál Engel, *Regatul Sfântului Ştefan. Istoria Ungariei Medievale*, 895-1626, Cluj-Napoca, 2006.

Papacostea, S., *Romanitatea răsăriteană: unitate şi diversitat.* În: *Miscellanea Historica et Archaeologica in Honorem Professoris Ionel Cândea*, Brăila, 2009, p.65-74.

Pecican, O., *La izvoarele unui mit istoriografic. Georgios Pachymeres şi migraţia românilor la nordul Dunării.* În: Realităţi imaginate şi ficţiuni adevărate în evul mediu. Studii despre imaginarul medieval, Cluj –Napoca, 2002.

R. Popa, *La începuturile evului mediu românesc. Ţara Haţegului*, Bucureşti, 1988

Reicherstorffer, G *Chorographia Trasilvaniei,* în *Călători străini despre Ţările Române,* Bucureşti, 1968

Rez von, P., *Povestire ritmată despre expediţia de la Nicopole.* În: *Călători străini despre Ţările Române*, I, Bucureşti, 1968.

Liliencron, R, în *Die historiechen Volkslieder der Deutschen vom 13 bis 16 Jahrhunderten*, I, Leipzig, 1965

Rusu, A. A., *Castelarea carpatică. Fortificaţii şi cetăţi din Transilvania şi teritoriile învecinate (sec. XIII-XIV). The fortress from Transylvania and the neighbour lands (13-14th century),* Cluj-Napoca, 2005.

Stroilă, G., *Cartea satului Tălmăcel*, Editura Naţional, 1996. The book of Talmacel.

Tröster, J., *Das Alt und Neue Teutsche Dacia. Das ist neu Beschreibung des Landes Siebenbürgen*, Nürenberg, 1666.

Ţiplic, I., M., *Organizarea defensivă a Transilvaniei în evul mediu (secolele X-XIV)*, Bucureşti, 2006. *The military defensive system of Transylvania in Middle Age (10th -14th century).*

Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen, I, Hermannstadt, 1892

Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen, V, Sibiu, 1975.

Scriptores rerum hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum, vol. I, ediţie sub coordonarea lui Emericus Szentpetery, Budapestini, MCMXXXVII.

Schwob, Ute Monika Lucas Mayrs*, Karte von Siebenbürgen, der Moldau und der Walachei.* În: *Korrespondenzbalatt des Arbeitskreises für Siebenbürgische Landeskunde*, III, 1-2, 1976.

Veress, A., *Păstoritul ardelenilor în Moldova şi Ţara Românească (până la 1821),* Bucureşti 1927.

Fortificaţia Turnul Roşu (Boiţa): mica poartă a creştinătăţii